

VOJNOIZDAVAČKI
I NOVINSKI CENTAR

Za izdavača
Ivan Matović, *pukovnik*

Biblioteka
RATNA PROŠLOST
NARODA I NARODNOSTI
JUGOSLAVIJE

KNJIGA DVESTA OSAMDESET ŠESTA

Monografija
jedinica NOV i PO Jugoslavije

Knjiga sto četvrta

UREĐIVAČKI ODBOR

Rahmija Kadenić *general-pukovnik*,
predsednik, članovi: Ali Sukrija,
Risto Džunov, Milan Daljević *general-*
pukovnik, Dako Puač *general-pukovnik*,
Žika Stojić *general-potpukovnik*,
Fabijan Trgo *general-potpukovnik*, Veljko
Mišadinović *general-potpukovnik*, Joco
Tarahić *general-potpukovnik*, Metodije
Kotevski *general-potpukovnik*, Avgust
Vrtar *general-potpukovnik*, Mišo Leković
pukovnik, Ahmet Đonlagić *pukovnik*, Viktor
Kučan *pukovnik*, Dušan Pejanović *pukovnik*,
glavni i odgovorni urednik

Urednik
Ivan Pantelić, *major*

Recenzent
Ahmet Đonlagić

Stručni redaktor
Todor Radošević

Petar Kleut

JEDANAESTI KORPUS NOVJ

Beograd 1987.

ZBIVANJA U ISTRI, HRVATSKOM PRIMORJU,
GORSKOM KOTARU I LICI OD SEPTEMBRA 1943.
DO JANUARA 1944. GODINE

*Prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj poslije
kapitulacije fašističke Italije*

Značajne promjene u odnosu snaga na jugoslovenskom ratištu poslije kapitulacije fašističke Italije i novi veliki uspjesi NOV Jugoslavije u ljeto i jesen 1943. godine, snažno su uticale na dalji razmah narodnooslobodilačke borbe, pogotovu u sjeverozapadnim dijelovima Hrvatske, u kojima je oslobodilački pokret već u toku prve dvije ratne godine stalno jačao i širio se, hvatajući korjen u gotovo svakom naselju, od ustaničkih i oslobođenih dijelova Like i Gorskog kotara do zapadnih obala Istre.

Od većih vojnih formacija NOVJ na teritoriju sjeverozapadne Hrvatske, u jesen 1943. godine djelovale su: 6. lička i 13. primorsko-goranska divizija, Lički partizanski odred, 1. i 2. primorsko-goranski, 1. i 2. istarski partizanski odred, i partizanski odred »Plavi Jadran« u podvelebitskom primorju. Te jedinice su, uz pomoć naroda, brzo razoružale glavninu talijanskog 4. i 5. korpusa, zaplijenile velike količine ratnog materijala i oslobodile Istru (osim Kopra, Izole i Pule), Gorski kotar i Hrvatsko primorje (osim Rijeke, Lošinja i Karlobaga) i Liku (osim Gospića).

U Istri, gdje je razoružano oko 15.000 talijanskih vojnika, izbio je masovni ustanak. Narodnooslobodilački odbor za Istru proglasio je 13. septembra prisajedinjenje Istre Hrvatskoj, a Izvršni odbor ZAVNOH-a donio je 20. septembra odluku o priključenju Istre, Rijeke. Zadra, Cresa, Lošinja i drugih anektiranih područja Hrvatske i Jugoslavije. U oslobođenim gradovima i selima

organi narodne vlasti do tada ilegalni, i politički organi NOP-a pojačavali su svoj politički rad.

Sklanjanje bogatog i raznovrsnog ratnog plijena iz primorskih garnizona u unutrašnjost oslobođenog teritorija da ne bi pao u ruke njemačkim snagama, predstavljalo je težak problem, koji je uz pomoć stanovništva prilično uspješno riješavan.

Iz oslobođenih mjesta Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre stupilo je od 26.000 do 30.000 novih boraca u redove najbliže partizanske jedinice. Teškoća nije bilo u pogledu njihovog naoružavanja jer je bile dovoljno zaplijenjenog oružja i opreme za sve nove borce. Ni u kadrovskom pogledu nije bilo većih teškoća. Postojeće jedinice, već prekaljene u borbama, bile su izvor sposobnih kadrova za novoformirane jedinice. U Istri je za kratko vrijeme formirano 15 ustaničkih bataljona, desetine partizanskih četa i 42 komande mjesta. Te snage ubrzo su reorganizirane u Sušačko-kastavski partizanski odred, 1. i 2. istarsku brigadu i partizanski odred »Učka«, koji je 1. oktobra reorganiziran u 3. istarsku brigadu. Za rukovođenje tim snagama, u kojima se nalazio i znatan broj Talijana antifašista, obrazovan je Operativni štab iNOV Hrvatske za Istru. U Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju u jedinice NOVJ stupilo je oko 10.000 novih boraca. Formirane su 3. 4. 5. i 6. brigada 13. divizije, popunjeni su 1. i 2. primorsko-goranski odred, a dio boraca upućen je u 6. 7. i 8. diviziju. Od 4.390 interniraca, većinom Slovenaca oslobođenih iz logora na Rabu, formirana je Rapska brigada, koja je ubrzo upućena u Sloveniju.¹

Većina novih mladih boraca nije imala nikakvo prethodno vojno znanje niti je znala rukovati oružjem. Zato je odmah, poslije prvih borbi, svaki predah korišten za borbenu obuku.

Nijemci nisu imali dovoljno snaga za veću brzu intervenciju i spriječavanje razoružanja Talijana na Sjevernom Jadranu, ali su ipak pokušali manjim snagama,

¹ Nikola Anić, Sekula Joksimović i Mirko Gutić, Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982, str. 285—287.

u duhu ranije izgrađenog plana »Ahse« (»Achse«), da razoružaju talijanske jedinice, kako bi mogli nastaviti rat na Balkanu i u Italiji. Komandant njemačkog 3. SS oklopnog korpusa uputio je 9. septembra 14. SS policijski puk iz Zagreba iu Karlovac i Ogulin da razoružaju Talijane, ali su jedinice 8. kordunaške i 13. divizije spriječile njegov prodor ka Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju. Iz Trsta je 12. septembra upućena ka Puli motorizovana kolona 71. pješadijske divizije, koja je istog dana, poslije borbi s ustaničkim snagama kod Višnjana u Lirskoj dragi, prodrla u Pulu, gdje su joj se pridružili talijanski fašisti. Osim toga, Nijemci su 14. septembra iz rejonu Sv. Petar na Krasu uputili 901. motorizovani puk 71. divizije u Rijeku, i kojem se pridružila dva talijanska bataljona *crnih košulja*. Sjutradan su poslije manjih borbi zauzeli Sušak, odakle je već bio evakuiran sav ratni plijen. Nijemci nisu uspjeli omesti razoružavanje talijanskih divizija u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Talijane u Karlobagu razoružale su ustaše. I poslije ovoga slika oslobođenog teritorija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj ostala je u Septembru, uglavnom, nepromijenjena. U očekivanju novog većeg njemačkog napada, primorsko-goranske jedinice potpuno su razorile prugu Rijeka—Zagreb, koja je do kraja rata bila van upotrebe.

U Lici, u septembru, 6. divizija vodila je borbu s dijelovima njemačke 114. lovačke i 373. legionarske divizije duž komunikacije Bihać — Gračac i napadala neprijateljeve transporte upućivane u Dalmaciju, a zatim je 3. oktobra prenijela težište dejstava u rejon Gospić — Karlobag i dovela neprijateljeve snage u Gospiću u okruženje. U brzom i uspješnoj operaciji izbačeno je iz stroja preko 600 neprijateljevih vojnika i zaplijenjeno dosta oružja i drugog ratnog materijala. Glavni štab Hrvatske nije tada planirao odlučan napad na Gospić, jer za to nije imao raspoloživih snaga, ali je zadržana blokada.

Gospički garnizon dobivao je municiju vazdušnim putem a od komande njemačkog 15. korpusa zatražio je hitnu pomoć. Istodobno je gospička ustaška grupacija

(ojačani 4. ustaški zdruk² sa oko 6.700 ljudi) stavljena pod komandu njemačke 114. divizije u Gračacu. Dije-
lovi te divizije uspjeli su 9. oktobra da prodru iz Gra-
čaca u Gospić, odakle su pokušali produžiti napredova-
nje ka Perušiću. Odbačeni su u Gospić, ali su se ponov-
no probili u Gračac.

*Njemačka operacija »Volkeribruh« u Istri,
Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju*

Poslije uspješnog iskrcavanja savezničkih armija u
južnoj Italiji, Anglo-Amerikanci su krajem septembra
preduzeli ofanzivu protiv njemačke 10. armije i do 1.
oktobra zauzele Napulj i Fođu. Snage NOVJ u to vri-
jeme držale su veliki dio jadranske obale od Trsta do
ušća Neretve i gotovo sve otoke. Za Nijemce je tada
znatno porasla važnost jadranske obale i njezinog zaleđa
kao moguće spona između savezničkog fronta u Italiji
i Istočnog fronta. U to vrijeme Nijemci su u sjevernoj
Italiji držali i svoju 14. armiju iz sastava grupe armija
»B«, pripravnu za borbu protiv snaga NOVJ, bilo da
spriječi novo iskrcavanje saveznika u srednjoj Italiji ili
na sjevernom Jadranu. U novonastaloj situaciji, Nijemci
su odlučili da jakim snagama preduzmu operacije u sje-
verozapadnom dijelu Jugoslavije kako bi ugušili ustanak
u Slovenačkom primorju, uništili partizanske snage u Is-
tri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, obezbijedili
komunikacije kroz Slovenačko primorje i tzv. Ljubljan-
sku pokrajinu, i spriječili mogućni saveznički desant na
sjeverni Jadran. Zato su iz Italije hitno prebacili 2. SS
oklopni korpus »Hauzer« (oklopnu SS diviziju »Adolf
Hitler«, 71. i 44. pješadijsku diviziju, kao i glavninu ok-
lopne divizije »Herman Gering« i 162. turkestarsku di-
viziju) i preduzeli ofanzivu »Volkenbruch« (»Wolken-

²¹ Osnovne vojne jedinice oružanih snaga NDH zvale su se:
desetina (roj), vod (vod), četa (satnija), bataljon (bojna), puk
(pukovnija), brigada (zdrug), divizija (divizija), korpus (zbor),
baterija (bitnica), artiljerijski divizion (topnički sklop), eskadrila
(zrakoplovno jato) i dr.

bruch») protiv NOV i POJ. U prvoj etapi (Volkenbruch I), od 22. septembra do 2. oktobra, trebalo je slomiti otpor Narodnooslobodilačke vojske u Slovenačkom primorju; u drugoj (Volkenbruch II), od 2. do 14. oktobra, težište operacije prenijeti u Istru i Gorski kotar i dovršiti posjedanje sjeverne obale Jadrana, luka i gradova od Trsta do Crikvenice i, u trećoj etapi (Volkenbruch III), od 15. oktobra do 12. novembra, zahvatiti operacijama centralnu Sloveniju.

Slovenačke brigade Operativnog štaba za zapadnu Sloveniju pružile su neprijatelju jak otpor na Goričkom frontu, ali su ih njemačke oklopne jedinice zaobišle, i preko Tržića, Trsta i Postojne izbile u dolinu Vipave i primorale da se povuku na Trnavski gozd.

Prodorom preko Ilirske Bistrice i izbijanjem na liniju Gomanjce — Obruč, Nijemci su stvorili povoljne uvjete za operaciju u Istri — onemogućili su izvlačenje istarskih jedinica iz Istre u Gorski kotar. Drugu etapu operacije (Volkenbruch II) otpočeli su 2. oktobra i, da 14. oktobra, prenijeli težište operacije iz Slovenačkog primorja u Istri, Hrvatsko primorje i Gorski kotar.

Operativni štab za Istru odlučio je da glavne snage izvuče u pravcu Gorskog kotara, a, za dejstvo u Istri, formirao je Pulski i Pazinsko-porečki NOP odred.

Dijelovi oklopne SS divizije »Adolf Hitler«, 44. i 71. pješadijske i oklopne divizije »Herman Gering« krenuli su 2. oktobra u nastupanje pravcima: Trst — Poreč — Rovinj — Pula — Pazin, zatim Hrpelje — Buzet — Roč — Lupoglav i Trst — Rijeka, obuhvatajući Vodice, Mune i Zejane. U isto vrijeme snage iz Rijeke krenule su prema Učki i Lovranu, a one iz Pule ka Barbanu i Labinu. Iako su pružale žilav otpor njemačkim motoriziranim snagama, istarske jedinice ipak su prisiljene na povlačenje, tako da su Nijemci za relativno kratko vrijeme ovladali gotovo svim komunikacijama.

Operativni štab za Istru uspio je glavninu svojih snaga da izvuče na masiv Planika, da bi se probio u Gorski kotar. Neprijatelj je, međutim, već bio ovladao grebenima Crnog vrha i Obruča i držao jakim snagama komunikaciju Trst—Rijeka, te time onemogućio povla-

čenje istarskih jedinica u Gorski kotar. Nijemci su, zatim, koncentriranim napadom razbili istarske jedinice u Zejanskoj šumi i »pročešljali« Učku, Planik i Lisinu.

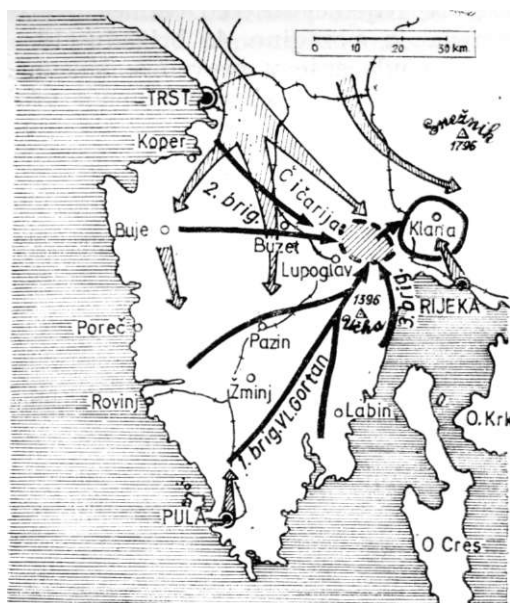
Tek formirane istarske jedinice, sastavljene isključivo od novomobiliziranih boraca, nisu mogle zadržati njemačke divizije. U sedmodnevnim borbama, početkom oktobra, imale su preko 2.000 poginulih.

Glavne njemačke snage pošto su razbile istarske jedinice, orijentirane su 'prema Sloveniji, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, a u Istri su ostali samo manji dijelovi njemačke 1. divizije. Članovi Operativnog štaba za Istru i partijske organizacije odmah su počele okupljati preostale naoružane grupice, aktivirati narodnooslobodilačke odbore i organizirati kurirske veze. Organizacija partizanskih jedinica u Istri počela je gotovo iznova. Do kraja novembra formirano je trinaest malih partizanskih četa.

Jedinice 71. divizije i divizija »Herman Gering« prešle su 7. oktobra u napad na slobodni teritorij Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Tamo je 3. brigada 13. divizije držala položaj Martinščica — Kukuljanovo — Cernik, 2. brigada odsjek Hreljin — Fužine, dok se 4. brigada nalazila oko Ogulina; jedan bataljon 1. odreda na Vratniku, a drugi u Drežnici; 2. odred kod Gornjeg Jelenja; 1. brigada (bez jednog bataljona) u rajonu Gospića.

Već prvog dana iNijemci su jakim motoriziranim snagama pravcem Rijeka—Crikvenica—Novi i Rijeka—Gornje Jelenje—Delnice prodrli duboko na oslobođen teritorij. Lijeva kolona odbacila je 2. odred sa položaja kod Gornjeg Jelenja i dijelom snaga produžila ka Hreljinu i Krasici i napadom iz pozadine iznenadila i razbila 3. brigadu, koja se borila s njemačkom desnom kolonom na pravcu Rijeka—Crikvenica, i potisnula 2. brigadu od Hreljina i Fužina. Za dva dana Nijemci su ovladali komunikacijama Rijeka—Kraljevica—Crikvenica, Hreljin—Fužine—Delnice i Rijeka—Lokve—Delnice. Kako nije pravovremeno uočio namjere neprijatelja, Stab 13. divizije nije poduzeo potrebne mjere za djelotvornu obranu. Sem toga, njegovi članovi su u početku bili ras-

poređeni po pojedinim obrambenim odsjecima, a nedostajala su tehnička sredstva veze, pa nije mogao pratiti tok operacija na tako velikom prostoru. Tek kasnije naredio je 2. i 3. brigadi da se nađu u rajonu Bribir—Ledenice, a za zatvaranje pravaca koji iz Ogulina, Gornirja i Ravne Gore vode ka Jaseniku i Drežnici, odredio je 4. brigadu, tada privremeno u sastavu 8. divizije. Poslije prikupljanja 2. brigada je prebačena u selo Kamenicu (kod Brinja), a 3. brigada u Drežnicu radi sređivanja jedinica. Za zatvaranje pravca Mrkopalj—Jasenak, Stab 8. divizije angažirao je dva bataljona 1. brigade koja je, po naređenju Glavnog štaba, stigla oc Gospića u rajon Novog. ,

LEGENDA
 — Neprijatelja snage
 —• Prarci por/aćenja naš/hjedinica
 —• Koncentracije naš/hjedinica u Žtjanskoj šumi
 —• ČU SušacUo-kastavski odred

Neprijateljeva ofanziva u oktobru 1943. (Volkenbruch II)

Nijemci su 11. oktobra iz Delnica prebacili svoj 901. motorizirani puk u Ogulin kao pojačanje 14. SS policijskom puku i, već sjutra dan, poduzeli nastupanje u pravcu Josipdola i Skradnika. Pošto su odbacili jedinice 8. kordunaške divizije i prodrli u Josipdol, poduzeli su 15. oktobra motoriziranim kolonama napad na slobodni teritorij: od Ravne Gore i Ogulina ka Jasenku i pravcem Ogulin—Modruš—Jezerane i dalje ka Drežnici i Brinju. Poslije borbi sa 1. brigadom 13. divizije, neprijateljeva kolona, koja je napadala od Mrkopolja, prisiljena je na povlačenje, dok je druga uspjela prodrijeti ka Jasenku. Nastupajući iz Ogulina, neprijatelj je dijelove 1. i 2. brigade 8. divizije odbacio sa Treskavca i od Modruša, i prodro u Drežnicu, Jezerane i Brinje. Na pravcu Ogulin—Jasenak, Nijemci su od Drežnice preko Jasenka, napali iznenada iz pozadine 4. brigadu 13. divizije i prinudili je na povlačenje u pravcu s. Mošuna.

Pretpostavljajući da bi Nijemci mogli proširiti dejstva i van komunikacija, Štab 13. divizije donio je odluku da glavne snage prebaci na prostoriju Delnice—Brod na Kupi, gdje se već nalazio 2. odred, odakle će vršiti pritisak na komunikacije. Tamo su upućene 1. i 3. brigada, dok je 2. brigada zadržana za obezbjeđenje bolnice kod Drežnice, a 4. brigada se prikupila u rejonu Mošuna. Međutim, Nijemci su sredinom oktobra povukli dijelove 901. motoriziranog puka 71. divizije i 14. SS policijskog puka u Ogulin, da bi ih uključio u treću fazu operacije — protiv NOV Slovenije. Ostale dijelove 71. divizije iz Hrvatskog primorja prebacio je na prostor Lokve, Delnice, a dijelove tenkovske divizije divizije »Herman Gering« iz Gorskog kotara u Karlovac.

Polazeći od direktiva Vrhovnog štaba NOVJ i njegove opće procjene strategijske situacije na jugoslovenskom ratištu poslije kapitulacije Italije, Glavni štab NOV i PO Hrvatske početkom oktobra procijenio je prilike na teritoriju Hrvatske i izdao svojim jedinicama naređenja za operacije. Na osnovu toga usmjeravani su daljnji vojni i politički naponi u proširivanju narodnooslobodilačke borbe, za zaštitu oslobođenih teritorija, za jačanje jedinica NOV u Hrvatskoj i za spriječavanje neprijateljevih

nastojanja da zagospodari obalom sjevernog Jadrana i njenim zaleđem. Evo kako i u izvodu glasi procjena situacije i odgovarajuće direktive koje su se odnosile na snage NOVJ u sjeverozapadnim dijelovima Hrvatske i okolnim operativnim područjima: 1

»U balkanskoj ratnoj situaciji, Jadran za Nijemce predstavlja strateški subjekt prvog reda. Oni dobro znaju da preko Jadrana vodi najkraći put ka Beču. Naročito je za njih važan i osjetljiv sektor Trst—Split, kome oni posvećuju naročitu pažnju. Ovaj sektor jadranske obale, u vezi sa zaleđem Trst—Ljubljana—Sisak—Bihać—Split, gdje se danas nalazi gro naših hrvatsko-slovenskih trupa, leži na boku kako njemačkih snaga, u Italiji, tako i onih orijentiranih na grčko-albanskoj obali. Tako, gubitkom Jadrana sa pomenutim zaleđem, njemačke snage u Italiji dovedene bi bile u neposrednu opasnost, dok bi odbrana grčko-albanske obale postala iluzorna i bezpredmetna i Nijemci bi bili prinuđeni da se povuku na Dunav i Dravu, a u Italiji na Alpe.

Osjetljivost ovog sektora jadranske obale ne proističe samo iz pogodnih uslova za desant, dobre komunikacijske mreže u zaleđu obale, kratkoće pravca i važnosti ciljeva u dolini Save i Drave, već i uslijed nepovoljnog razvoja situacije za Nijemce, kako u Italiji, tako i na Istočnom ratištu, tako da se ova osjetljivost progresivno povećava.

Također, Nijemcima je dobro poznato da naša vojska držeći jadranske otoke i izvjesne primorske luke na obali u vezi sa zaleđem tj. Dinarskim grebenom (vododelnice Save i Jadrana) stvara veliki strategijski mostobran i daje veoma povoljne strateške mogućnosti za desantne operacije saveznika na Jadranu.

Poklanjajući, dakle, osobitu važnost jadranskom sektoru balkanskog fronta, Nijemci su preduzeli i preduzimaju hitne mjere za organizaciju odbrane i spriječavanje desanta. Zasada Nijemci su zauzeli luke: Split, Šibenik, Zadar, Bakar, Rijeku, Pulu i Trst, sem toga u Istri još neke manje luke, posljednjom ofanzivom na Istru. Njemačke posade, koje se sad nalaze u pojedinim lukama jadranske obale, skoro su izolirane, bez dobre veze, bez

komunikacija, kako poprečnih tako i uzdužnih. Ne raspolažu ni sa jednom stratezijskom željeznicom niti autostradom. Njihove jedinice na obali nemaju pozadine niti obezbjeđenog zaleđa uopće. Takođe, nemaju ni flote za održavanje 'poprečnih veza između pojedinih obalnih posada. Sve su to teškoće na koje Nijemci nailaze u sadašnjoj situaciji.

Zato neprijatelj nastoji slijedeće:

a) da postigne dubinu obalnog pojasa — zaleđa dinarskog grebena, gdje bi na pojedinim raskrsnicama između ovog i obale postavio strateške rezerve prema pojedinim sektorima obale. Ove je već neprijatelj postigao u Dalmaciji, Istri i Primorju, gdje drži linije Imotski—Sinj—Knin—Gračac—Gospić, odnosno prema Istri i Primorju: Sv. Petar—Klana—Delnice—Ogulin. U Primorju i Istri ovo je postigao prodorom jedne oklopne divizije, koju je uputio za ovu svrhu iz sjeverne Italije.

ib) Uspostaviti saobraćaj između trupa na obali preko Dinarskog grebena sa dobnom Save. Sada nastoji obezbijediti i održavati prugu Sisak—Bihać i cestu Bihać—Knin, koja predstavlja za njega glavnu saobraćajnu arteriju prema Jadranu. Također, neprijatelj nastoji da uspostavi komunikaciju Ljubljana—Sv. Petar—Rijeka, kao i komunikaciju Zagreb—Sušak, što se najbolje uočava iz ove njegove posljednje ofanzive, koju je preduzeo jačim oklopnim jedinicama na ovom sektoru.

c) Zadržati u svojim rukama garnizone: Ogulin. Karlovac, Glinu, Kostajnicu, Cazin i Bihać, s jedne strane kao istaknute predstražne položaje u odnosu na dolinu Save i pravac prema Zagrebu, dok s druge strane u cilju da ih drži kao stalne punktove za saobraćaj i vezu sa njihovim posadama na jadranskoj obali.

d) Između Save i Drave po mogućnosti zadržati sve uzdužne i poprečne komunikacije ...

2. — Osnovna karakteristika njemačkih jedinica na našem operativnom području.

Skoro sve divizije su oklopne i motorizirane, raspolažu velikim brojem teških tenkova, kao i tenkova tipa »Tigar«.

Divizije su većim dijelom heterogene (po nacionalnom sastavu), sastavljene od raznih satelita, sa njemačkim kadrom, dobro izvježbane, dobro rukuju tehnikom kojom su opremljene.

Njihova taktika ogleda se u brzim i jakim prodorima sa masom tenkova, pozadi kojih sljeduje motorizovana pješadija u oklopljenim — blindiranim automobilima. Prodore na važnijim pravcima redovno prati avijacija. U odbrani su veoma žilavi i uporni, vode čistu aktivnu odbranu kombinovanu neprekidnim protivnapadima i prodorima tenkova u sadejstvu sa avijacijom.

Sama njihova pješadija, bez tenkova i avijacije, ne predstavlja naročito jakog protivnika, sa kojim naše jedinice mogu uvek izvoditi uspješne borbe.

3. — Naše snage i naše operativne namjere.

Gro naših snaga nalazi se južno od Save, dok se izvestan manji deo snaga nalazi između Save i Drave.«

Dislokacija naših snaga

Jedinice I korpusa i to VII i VIII divizija sa odre-
dima Turopoljsko-posavskim, Banijskim, Cazinskim, Zumberačko-pokupskim, Kordunaškim, Karlovačkim i Plašćanskim, nalaze se na prostoru: Ogulin—Zumberak—Zagreb—Sisak—Kostajnica—Bihać. XIII proleterska brigada, koja je privremeno pod komandom I korpusa nalazi se na prostoru Zumberak—Samobor—Karlovac. VI divizija, koja je u sastavu I korpusa, nalazi se sada na prostoru Gospić—Udbina—Lovinac.

Sjevernodalmatinska divizija nalazi se u sjevernoj Dalmaciji. U Gorskom kotaru i na Primorju nalazi se XIII divizija, koja je pod neposrednom našom komandom, van sastava I korpusa. Ova divizija ima pod svojom komandom I i II primorsko-goranski odred.

Naše snage u Istri, koje je neprijateljska ofanziva zatekla u fazi formiranja, nalaze se sjeverno od linije

Trst—Učka—Rijeka, dok su u unutrašnjosti Istre ostali manji odredi. Posle neprijateljske ofanzive na Istru ne poznajemo stanje kod ovih jedinica.

Naše namjere i operativni ciljevi

U vezi izloženih vjerovatnih neprijateljskih namjera, naše operativne namjere mogu se ukratko rezimirati u slijedećem:

Zadržati otoke i pojedine luke na Jadranu, izolujući neprijateljske posade u pojedinim zauzetim lukama, odseći ove posade od pozadine i onemogućiti im saobraćaj i veze, kako po pravcu, tako i po dubini. Onemogućiti uspostavljanje veze i održavanje saobraćaja između doline Save i jadranske obale, naročito posvećujući pažnju čišćenju međuprostora: Sava — greben Mala i Velička Kapela — Plješevica i upravljajući težište operacija prema sektoru Karlovac—Zagreb—Sisak—Kostajnica, a u Hrvatskom primorju prema sektoru Bakar—Sušak—Rijeka i komunikacijama Rijeka—Trst i Rijeka—Sv. Petar. U Slavoniji i Zagorju...

Operativni ciljevi

— Za jedinice I korpusa: dejstvo na pruzi Zagreb—Karlovac i Zagreb—Sisak—Kostajnica, kao i na cesti Bihać—Gračac, kuda neprijatelj u posljednje vrijeme vrlo živo saobraća. Likvidacija neprijateljskih uporišta na prostoru Ogulin—Karlovac—Zagreb—Sisak—Kostajnica—Novi—Bihać, prema mogućnostima i razvoju situacije.

— Za jedinice XIII divizije: dejstvo na neprijateljske komunikacije u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju. Onemogućiti neprijateljski saobraćaj na prostoru Ogulin—Delnice—Lokve, Hreljin—Bakar—Sušak, kao i Delnice—Mrzla Vodica—Kamenjak—Čavle—Sušak. Likvidirati pojedina moguća neprijateljska uporišta na ovom području.

Za jedinice snaga: dejstvo na cesti Rijeka—Trst, Rijeka—Sv. Petar, kao i na cesti Rijeka—Pula i Trst—Pula.

— Za Severno-dalmatinsku diviziju: dejstvo na cestama Knin—Gračac, Knin—Kistanje—Bribirske Mostine—Benkovac—Zadar, kao i na cesti Gračac—Benkovac. Likvidacija neprijateljskih uporišta na prostoru Bukovice, kao i južno od crte Zadar—Benkovac—Skrad . . .

Naša taktika

Kombinacija partizanske taktike sa taktikom modernog ratovanja, što će zavisiti od vrste postavljenog cilja, tj. od karaktera, jačine, sastava i naoružanja neprijatelja u vezi sa izborom mjesta i vremena za predviđene operacije. Zasada, u ovoj fazi operacija, pošto skoro nemamo ili nemamo antitenkovskog naoružanja, prinuđeni smo da borbu sa njemačkim oklopnim i motorizovanim jedinicama vodimo više na partizanski način ratovanja, kombinujući aktivna i pasivna sredstva za borbu protiv istih na razne načine.³

Skori tok događaja pokazao je da je procjena bila tačna, mada Glavni štab NOV i PO Hrvatske, izgleda, nije bio upoznat sa rezultatima operacije Volkenbruch, koja je u vrijeme pisanja direktive već bila u drugoj etapi. Njemačka ofanziva, usmjerena na zaposjedanje jadranske obale i uspostavljanje kontrole komunikacione mreže u širem zaleđu obale, odvijala se cijele jeseni.

Glavni pravci njemačkih prodora iz doline Save ka jadranskoj obali nisu u prvi mah prolazili kroz srednji dio oslobođene ličke teritorije, već kroz njene periferne dijelove. Pravac Karlovac—Ogulin—Brinje—Senj prolazio je kroz najsjeverniji dio Like, a pravac dolina Une—Bihać—Lapac—Gračac—Knin kroz njen najjužniji dio. Za neprijatelja je bio vrlo važan i pravac Brinje—Otočac—Gospić—Karlobag, kao i rOkadni pravac Gračac—

³ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda (dalje Zbornik), Vojnoistorijski institut, Beograd 1957, tom V, knj. 20, dok. br. 68.

Gospić. Izlaskom preko Gospića u Karlobag on bi uspostavio kontrolu nad preko 100 km duge obale od Senja do Obrovca, a ujedno bi oslobodio od blokade jak ustaški garnizon u Gospiću, na čemu je kod njemačke komande neprestano nastojala ustaška vlada. Snage koje je neprijatelj tada mogao odvojiti za ovladavanje tim pravcima, bile su, međutim, nedovoljne da bi savladale otpor prekaljenih jedinica 6. ličke divizije, koje su branile prilaze u Liku sa sjevera, istoka i s juga, a istodobno držale u šahu gospićki garnizon. Tako su neprijateljevi planovi, u odnosu na Liku, ostali u prvoj fazi ofanzive neizvršeni, ali neprijatelj od njih nije odustao.

U općoj procjeni strategijske situacije u Hrvatskoj, među neposrednim ciljevima operacija naših snaga, nije bio preciziran cilj dejstva na užem ličkom području. Ipak, iz drugih izvora vidi se da je u planu za neposrednu akciju bila predviđena i akcija na liniji Gospić—Karlobag, koju su prvih dana oktobra izveli 6. lička i dijelovi 13. primorsko-goranske divizije.⁴

Razvoj operativne situacije potkraj 1943. godine

Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ 6. lička divizija uvrštena je u sastav 1. proleterskog korpusa, pa je sredinom novembra napustila Liku i krenula u zapadnu Bosnu. Lički operativni prostor nije smio biti odjednom napušten niti osjetno oslabljen, prije svega zbog strateške važnosti saobraćajnica koje vode kroz Liku. Zato je Glavni štab Hrvatske, uoči odlaska 6. divizije, poslao na prostor sjeverno od Gospića 1. brigadu 13. divizije. Ali, ona je ubrzo povučena, a blokadu Gospića preuzele su 2. i 4. brigada 6. divizije. Na prostor istočno od Gračaca privremeno je dovedena 1. brigada 19. divizije. Šesta divizija prikupila se do 10. novembra u rejonu Srba i odmah krenula ka Bugojnu na nove zadatke.

* Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knj. 1, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1957, str. 573 i Zbornik, tom V. knj. 20, dok. br. 6, 33, 34, 74 i 121.

Za rukovođenje vojnim jedinicama koje su tada operirale u Lici, naredbom Glavnog štaba od 12. novembra 1943. godine formiran je Operativni štab za Liku.⁵

Pod komandu Operativnog štaba za Liku stavljeni su:

— Lički partizanski odred, raspoređen na Plješevici prema komunikaciji Bihać—Donji Lapac,

— Partizanski odred »Plavi Jadran« raspoređen u podvelebitskom primorju južno od Karlobaga, radi kontrole toga dijela obale i blokade karlobaškog garnizona s juga,

— Artiljerijski divizion (haubička i brdska baterija) na položajima kod Široke Kule, radi povremenog dejstva po utvrđenom gospičkom garnizonu,

— Treća brigada 19. divizije u južnom dijelu Like, raspoređenja prema komunikaciji Donji Lapac—Srb—Zrmanja—Gračac, na kojoj su se nalazili djelovi nemačke 373. legionarske divizije,

— Druga brigada 13. divizije na blokadi Gospića s juga i istoka, i

— Četvrta brigada 13. divizije na blokadi Gospića sa sjevera.

U sastavu Ličke operativne grupe bilo je, dakle, 14 bataljona s ukupno oko 2.700 boraca. Većina jedinica bile su mlade i bez većeg borbenog iskustva. Operativni štab nalazio se u Perušiću. Komande 1. i 2. ličkog područja pružala su jedinicama Operativnog štaba pozadinsko obezbjeđenje (materijalno, sanitetsko, bezbjednosno, saobraćajno i dr.).

Snage 13. divizije bile su sredinom novembra raspoređene prema okupiranom dijelu Hrvatskog primorja od Rijeke do Novog i na komunikaciji Hreljin—Fužine (1. brigada), a prema Ogulinu, Vrbovskom i Delnicama bila je orjentirana njezina 3. brigada ojačana artiljerijskim divizionom. Sjeverno od Rijeke prema komunikaciji Rijeka—Ilirska Bistrica i Rijeka—Delnice nalazio se 2. primorsko-goranski NOP odred. Na tome prostoru od sredine novembra 1943. do sredine februara 1944. godine nalazila se i djelovala i 18. divizija 7. slovenačkog

⁵ Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd, (dalje AVII), kut. 16, br. reg. 4/3.

korpusa. Dijelovi 1. brigade 13. divizije, koji su se do 20. novembra nalazila na velebitskom prevoju Oštarijama poslije prodora Nijemaca i ustaša u Karlobag, (21. novembra) povučeni su ka Senju. Jedan bataljon 4. brigade 13. divizije preuzeo je položaje kod Karlobaga.

Štab 13. divizije nalazio se u rejonu Drežnice.

Poslije žestokog nasrtaja nacističkih oklopnih snaga na mlade partizanske jedinice za vrijeme oktobarske ofanzive (Volkenbruch II), neprijatelj je u Istri uspostavio gustu mrežu garnizona i sproveo strahovit teror nad stanovništvom, nastojeći da sve domaće reakcionarne elemente angažuje u borbi protiv partizana. Da bi se ponovno organizirala oružana borba u Istri, Operativni štab za Istru formirao je nove partizanske čete, kojih je u novembru bilo 13, od po 20 do 50 boraca. Čete su izvodile manje akcije i diverzije na cijelom području Istre.

Na ličkom i goransko-primorskom sektoru u novembru i decembru nisu izvođene veće operacije, ali su u nizu taktičkih sukoba obje strane nastojale da poprave ili stabiliziraju svoje položaje na odsjecima koji su bili od posebne operativne važnosti.

Glavnina snaga NOVJ u Lici bila je u novembru zauzeta blokadom Gospića. Dok je Operativni štab za Liku uspostavljao veze s jedinicama i ispitivao mogućnosti za aktivna djelovanja, neprijateljeva komanda u Gospiću bila je okupirana planovima da uspostavi stalnu vezu sa Gračacom i da ponovnim zauzimanjem Oštarija i Karlobaga osigura izlaz na more i vezu s Rijekom. Ispadima sa po 2—3 bataljona u pravcu Ličkog Osika (7. novembra) i pravcem Trnovac—Jadovno (8. novembra), neprijatelj je nastojao da ustanovi smisao osmotrenih pomjeranja partizanskih snaga oko Gospića, pa je došao do zaključka da na tome prostoru ne dolaze više u sukob s jedinicama 6. ličke divizije. To ga je ohrabrilo. Odlučio je da razbije blokadu, oslobodi se pritiska s linije Divoselo—Brušani i uspostavi garnizon u Metku. Uslijedio je niz jakih napada na 2. brigadu. Cijeli 4. ustaški zdrug i njemački 661. dopunski bataljon (koji se prije probio iz Gračaca u Gospić) napali su 17. novembra 1. i 2. bataljon 2. brigade u Brušanima i Divo-

selu, pokušavajući da ih okruže i unište. Neprijatelj je zauzeo Brušane, te obuhvatnim napadom preko Rizvanuše i prodorom s juga preko Čitluka, uspio na Debeloj glavici (u Divoselu) da opkoli dio 1. bataljona 2. brigade i Divoselsku teritorijalnu četu, ali nije uspio da slomije njihovu upornu obranu. Idućeg dana njemačka komanda iz Gračaca naglo je povukla svoj bataljon iz borbe, pa su se i ustaške jedinice povukle u Gospić neobavljena posla. Dok se posle teških borbi u Divoselu i Čitluku 2. brigada sređivala i pripremala za obranu u slučaju produžetka napada prema Počitelju, neprijatelj je prodro u Medak, uspostavio tamo garnizon i počeo da utvrđuje prostor oko škole u Medaku. Istodobno dijelovi gračačkog garnizona uspostavili su osiguranja oko ceste u Lovincu i Raduču.

Mada je 4. brigada za vrijeme borbi južno od Gospića vršila pritisak sa sjevera, to nije dovelo do znatnijeg poboljšanja položaja 2. brigade, koja više nije bila u stanju da ozbiljnije ugrožava saobraćaj na cesti Gračac—Gospić. Stab njemačke 114. divizije, pod čiju je komandu bio stavljen i gospićki garnizon, odlučila je tada da ovlada i cestom Gospić—Karlobag. Ustaškom zapovjedništvu područja Like (Zapoli) naređeno je da što prije ovlada Brušanima i Oštarijama. Tri ustaške bojne (9,32. i 34) izbile su 20. novembra na Oštarije. Četvrti bataljon 1. brigade 13. divizije i dio 1. bataljona odreda »Plavi Jadran«, koji su držali Oštarije, posle teških borbi s mnogo jačim protivnikom, morali su se povući prema Sišnju i Cesarici. Put za Karlobag bio je otvoren, pa je tamo najprije upala 9. ustaška bojna, a zatim ju je smjenio i ostao u Karlobagu kao garnizon 3. bataljon 721. puka njemačke 114. divizije, koji je 22. novembra stigao iz Gračaca. Druga brigada pokušala je 25. novembra, nastupajući sa dva bataljona padinama Velebita, zauzeti klanac Takalije i presjeći vezu Gospić—Oštarija, ali zbog jakog protivničkog otpora i neobično jakog nevremena nije u tome uspjela.

Operativni štab za Liku ocjenio je tada da slobodnom dijelu Like prijeti najveća opasnost s linije Gračac—Gospić. Sa po dva bataljona iz 3. i 2. brigade pokušao

Oktobarska ofanziva, 22. IX — 12. XI 1943.

je krajem novembra presjeći tu liniju na odsjeku između Metka i Raduča. Drenovački klanac je zauzet, ali i porred djelimičnih uspjeha morao je odustati od dužeg držanja tih položaja, jer je pritisak njemačkih i ustaških snaga bio vrlo jak. Ni napad na medačko uporište, izvršen 4. decembra, da bi se porušio most na Glamočnici, nije uspio. Bilo je očevidno da se od planova za ponovnu blokadu Gospića mora odustati.

Pošto je početkom novembra uputila u Liku 2. i 4. brigadu u sastav snaga Operativnog štaba za Liku, 13. divizija sa preostale dvije brigade (1. i 3.) i 1. odredom (2. odred bio je rasformiran) kontrolirala je slobodni teritorij, popunjavala je jedinice, izvodila obuku i do kraj novembra preduzimala samo manje borbene akcije.

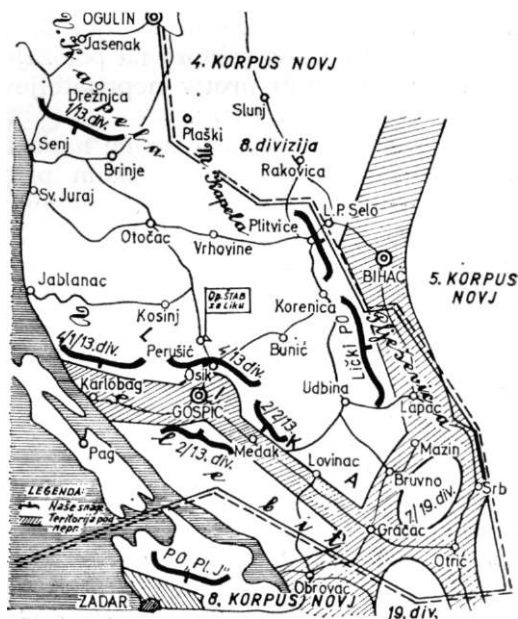
Neprijatelj je vršio manje ispade na slobodni teritorij iz rejona Ogulin—Vrbovsko i s (prostora Rijeka—Delnice—Novi. Ti ispadi uspješno su odbijani a neprijatelju nanijeti gubici od oko 50 izbačenih iz stroja i tri uništena terika. Poljska baterija artiljerijskog diviziona prebačena je sa ogulinskog sektora na položaje kod Senja sa zadatkom da djeluju protiv neprijateljevih plovni objekata u Velebitskom kanalu.

Potkraj novembra njemačke snage napustile su neka uporišta u Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju i na Kvarnerskim otocima, ostavljajući u pojedinim mjestima slabije posade od ustaša, žandarma, četnika, domobrana ili naoružanih mještana. U Primorju južno od Rijeke zadržali su prostor u trokutu Bakar—Zlobin—Crikvenica, a u Gorskom kotaru Ogulin, dok su u Vrbovskom i Ravnoj gori ostale ustaško-domobranske snage. U Delnicama su ostavljene ustaške snage, ali su se i one poslije nekoliko dana povukle osjećajući se tamo previše ugroženim. Neprijatelj je napustio Novi, a u Crikvenici na nekoliko dana ostavio samo ustašku posadu. Međutim, dok je 1. brigada pripremala napad na tu posadu, Nijemci su je pojačali jednom svojom četom, tako da napad izvršen 23. novembra — nije uspio. Nekoliko dana kasnije 3. brigada izvršila je napad na Vrbovsko, ali nije postigla uspjeh, jer je neprijatelj bio jači nego što se pretpostavljalo.

Početak decembra 18. slovenačka divizija oslobodila je Ravnu goru. Slobodni teritorij Gorskog kotara opet se u širokoj zoni prostirao od Vinodolskog i Senjskog primorja do rijeke Kupe, gdje se spajala sa slobodnim teritorijom Slovenije.

Jedinice Operativnog štaba za Istru djelujući po četama, pretežno, u istočnom dijelu Istre i u riječkom zaleđu, izvele su u novembru desetak manjih uspješnih akcija, na cestovni i željeznički saobraćaj. Operativni štab nalazio se u sjevernom dijelu Istre, u rejonu Vođice.

U prvoj polovini decembra u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju nisu vođene veće borbe. Treća brigada i 1. bataljon 1. primorsko-goranskog odreda uspostavili su vezu sa dijelovima 18. slovenačke divizije i zajedno vršili pritisak na neprijateljevu enklavu Ogulin—Vrbovsko, a 1. brigada na sektor Bakar—Zlobin—Crikvenica.

Situacija u Lici (sredinom novembra 1943)

Ustaško-domobranska posada u Vrbovskom nije više bila u mogućnosti da održava stalnu vezu s posadom u Ogulinu, na koju se oslanjala. Stab 3. brigade dogovorio se sa Štabom 18. divizije da zajedno napadnu i unište posadu u Vrbovskom. Napad je vršila 9. brigada 18. divizije sa sjevera preko Stubića i Senjskog a 4. bataljon 3. brigade s juga. Dva bataljona 3. brigade (Drugi i Treći) i 1. bataljon 1. odreda osiguravali su akciju od intervencije iz Ogulina na liniji Brestovac—Kamensko. Prvi bataljon 3. brigade ostao je južno od Ogulina da štiti slobodni teritorij i pozadinske ustanove 13. divizije. Haubička baterija Artiljerijskog divizion 13. divizije podržavala je napad na Vrbovsko. Napad je počeo 15. decembra, ali su bili postignuti samo djelomični uspjesi, pa je napad produžen i narednih dana, a obruč se sve više stezao. Intervencije iz Ogulina bile su 16. i 17. decembra odbijene, ali je dio interventnih snaga (jedna ustaška bojna) 19. decembra uspio da zaobiđe bataljone na osiguranju s juga, prođe iza leđa 4. bataljonu i da se kroz dijelove 9. brigade kod Senjskog probije u Vrbovsko. Tako ojačana posada Vrbovskog pokušala je da se protivnapadima oslobodi uskog okruženja, ali u tome nije uspjevala, a trpila je znatne gubitke (preko 25 poginulih i 50 ranjenih). Pošto se nije mogla duže održati, posada Vrbovskog odlučila se na proboj iz obruča i povlačenje u Ogulin. Pokušaj proboja na jug 23. decembra odbio je 4. bataljon 3. brigade, ali je narednog dana proboj podržan avijacijom preko Hambarišta uspio, pa su ee neprijateljeve snage iz Vrbovskog istog dana spojile sa snagama koje su im iz Ogulina krenule u susret. U oslobođenom Vrbovskom ostale su slovenačke jedinice. Bataljon Primorko-goranskog odreda ostao je prema Ogulinu, a 3. brigada povučena je u rejon Brinja na odmor.

Na primorskom sektoru 1. brigada organizirala je i izvršila napad 20. decembra na posadu u Zlobinu. Zbog nevremena jedinice nisu na vrijeme počele s napadom, pa je postignut samo djelomičan uspjeh. Pomoć koja je iz Hreljina brzo upućena posadi u Zlobinu, odbila je

dijelove 1. brigade prema Liču, probila se do Fužina, a zatim se povukla u Zlobin.

Stab 13. divizije izvršio je krajem decembra analizu držanja jedinica i starješina u proteklim borbama, te o svojim zaključcima upozorila GS Hrvatske i štabove svojih jedinica. Borbe u Hrvatskom primorju i oko Vrbovskog pokazale su da je strah od njemačkih oklopnih jedinica u dobroj mjeri savladan. Taj strah bio je u oktobarskim bojevima stvoren naglom promjenom dvaju činilaca — jednog na strani protivnika, a drugog na vlastitoj strani. Primorsko-goranske jedinice imale su u prve dvije godine rata protiv sebe, uglavnom talijanske jedinice, koje nisu uvijek pokazivale riješnost da se uporno bore na otvorenom polju, niti su se često koristile oklopnim snagama. Njemačke oklopne jedinice (naročito oklopne jedinice divizije »Herman Gering« i SS divizija »Adolf Hitler«) bile su, međutim, već prekaljene u dugim borbama, odlično obučene i vrlo prodorne. One su bile neuporedivo teži protivnik od talijanskih, dijelom već demoraliziranih jedinica. Na vlastitoj, pak, strani zbog velikog priliva novih, neobučenih i neiskusnih boraca, borbeni kvalitet jedinica u jesen 1943. godine bio je znatno opao.

Kursevi za starješine i obuka mladića u Dopunskom bataljonu 13. divizije, prije nego što su upućivani na raspored u brigade, mjenjao je postepeno, ali sigurno, odnos u pogledu borbene vrijednosti jedinica u našu korist. Stanje ishrane i odjevenosti boraca se, također, boljom organizacijom intendanture popravljalo, pa je to doprinjelo podizanju borbenog morala. Prvi manji i djelomični uspjesi u decembarskim borbama, to su najbolje potvrdili.

Jedinice Operativnog štaba za Istru u decembru mjesecu su razvile živu aktivnost. Izvršile su preko 60 akcija, od čega 45 napada i oko 15 većih diverzija na komunikacijama, električnim vodovima i rudnicima.

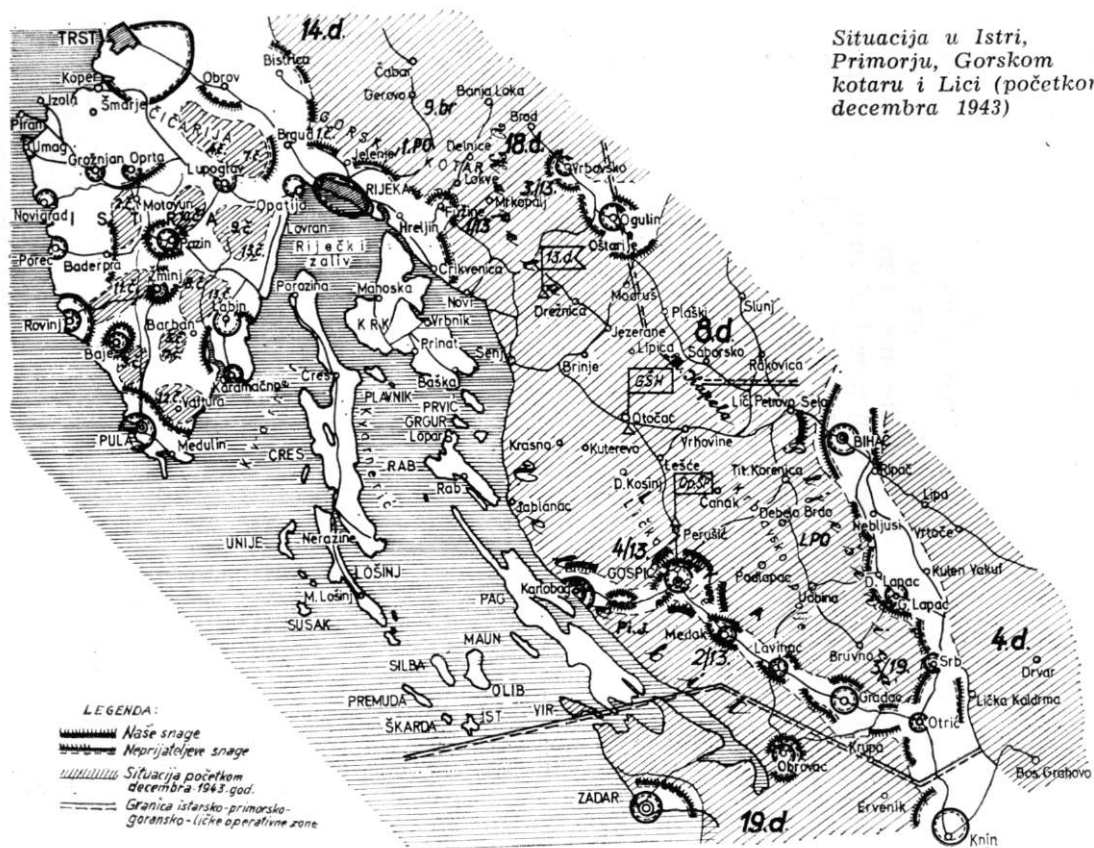
Na prostoru Pazin—Čičarija—Klana vrlo su uspješno djelovale 1, 4. i 7. četa, rušeći stalno prugu Rijeka—Trst i napadajući ciljeve na cestama sjeverno i zapadno od Rijeke. Na prostoru Učka—Labin uspješne akcije bez

većih gubitaka postizale su 8, 9, 10. i 13. četa. U zapadnom dijelu Istre željezničku prugu i cestu Trst—Pula napadale su 2. i 11. četa, a na jugu između Pule i Kanfanara bile su aktivne 3, 5. i 12. četa. Operativni štab za Istru obilazio je čete i davao im uputstva za borbu, ali nije mogao neposredno uticati na tok izvođenja akcija. Njemačke jedinice napadane su, pretežno, iz zasjeda dok su se prevozile motornim vozilima. Talijanske jedinice (karabinijeri) napadani su u kasarnama, i obično su se predavate bez većeg otpora. U tim borbama ubijeno je i ranjeno oko 150 njemačkih vojnika, zarobljeno i pušteno 60 karabmijera, zaplijenjeno 5 puškomitraljeza i 65 pušaka.

Jedinice Operativnog štaba za Liku i u decembru su bile angažirane, oko Gospića i Gračaca. Na tim sektorima neprijatelj je postajao sve aktivniji. Da bi se oslobodio pritiska koji je 2. brigada vršila s područja Velebita na medačko uporište, neprijatelj je u decembru sve svoje napore usmjerio prema 2. brigadi. Koristeći se vezama koje je imala s prikrivenim ostacima četničkih izdajnika na terenu komanda *Zapoli* dolazila je do podataka o rasporedu dijelova 2. brigade, te joj je u nekoliko iznenadnih jakih prepada (14, 19. i 22. decembra) nanijela osjetne gubitke. Četvrta brigada nije za to vrijeme bila pasivna, ali pritisak na liniji Gospić—Karlobag sa sjevera nije donosio olakšanje 2. brigadi. Dva bataljona 4. brigade morala su čvrsto kontrolirati pravce koji iz Gospića vode na sjever prema Gackom polju, gdje su se nalazile centralne ustanove NOP-a Hrvatske (Glavni štab, ZAVNOH i dr.). Operativni štab odlučio je zato da povuče 2. brigadu s podnožja Velebita u Gacko polje, a da na sektoru Divoselo—Počitelj ostavi jedan bataljon Ličkog partizanskog odreda, koji je bio upravo formiran od teritorijalnih četa.

Dok su se odvijali ti događaji oko Gospića, vođene su borbe i u drugim dijelovima Like, naročito uz dolinu gornje Une i na sektoru Zrmanje. Lički odred uspio je da čestim i vještim postavljanjem zasjeda natjera neprijatelja da osigurava svako brdo pored ceste Bihać—D. Lapac. Opreznim držanjem izbjegavao je njemačke i čet-

Situacija u Istri, Primorju, Gorskom kotaru i Lici (početkom decembra 1943)

ničke zamke i pokušaje da brzim noćnim upadima, kroz plješevičke šume, iznenade neku izdvojenu jedinicu Odreda.

Na prostor oko Bruvna, Mazina i Gubavčevog polja došlo je početkom decembra 3. brigada 19. sjevernodalmatinske divizije. Ona je sredinom decembra stavljena pod komandu Operativnog štaba za Liku, ali je i dalje dještovala prilično samostalno, odnosno pod komandom štaba svoje divizije, dok je ovaj, za vrijeme neprijateljeve decembarske ofanzive na Bukovicu, bio s prištapskim jedinicama u južnoj Lici. Do potkraj decembra dejstva te brigade bila su usmjerena prema liniji D. Lapac—Srb, a zatim je dio njezinih snaga napadao neprijateljeve transporte između Gračaca i Raduča.

Odred »Plavi Jadran« posle povlačenja iz Karlobaga uspješno je spriječavao pokušaje povezivanja neprijateljevih snaga iz tog garnizona s dijelovima njemačke 264. pešadijske divizije u Obrovcu i Zadru. Kako je imao svega 100 boraca, preformiran je u bataljon.

Krajem 1943. godine izvršena je šira reorganizacija jedinica Ličke operativne grupe. Lički odred, koji je popunjavan ne samo omladinom s terena nego i prezdavljenim borcima 6. ličke divizije, formirao je i 3. bataljon, te je imao oko 800 boraca. To je bila organizacijski čvrsta i borbena jedinica. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske od 1. januara 1944. godine preformiran je u 1. brigadu Operativnog štaba za Liku. U njen sastav ušla je i Prateća četa i Vod za vezu, pa joj je ukupna jačina iznosila 1.068 boraca. Nova brigada povučena je na položaje južno od Gospića, a kontrolu prijevoja na Plješevici preuzeo je Gospički terenski bataljon, koji je uskoro prerastao u novi Lički partizanski odred od dva bataljona.

Druga brigada poslije odmora u Gackom polju povučena je iz Like u Gorski kotar u sastav 13. divizije, dok je 4. brigada te divizije i u organizacionom pogledu potčinjena Operativnom štabu za Liku, pa joj je i naziv promjenjen u 2. brigadu Operativnog štaba. Artiljerijske i prištapske jedinice bile su popunjene kao organski dijelovi grupe. Tako je lička operativna grupa do-

bila formacijski oblik stalne manje operativne jedinice, slične diviziji. U operativnom pogledu u njenom sastavu ostala je i dalje 3. brigada 19. divizije za dejstva u južnoj Lici, i 3. bataljon Plašćanskog partizanskog odreda za zaštitu sjevernog dijela ličkoj slobodnog teritorija od neprijateljevih snaga raspoređenih u širem rajonu Bihaća.

*Zimske operacije njemačke 2. oklopne armije
u Lici i Gorskom kotaru*

Početkom januara 1944. godine primijećeno je jače grupisanje njemačkih snaga u Gračacu i življa izviđačka aktivnost ustaša iz Gospića prema Perušiću. Stab njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa, po naređenju Štaba 2. oklopne armije, prikupljao je u Gračacu 114. lovačku diviziju, da bi s njom prodro preko Gospića i Otočca ka Senju radi posjedanja obale sjevernog Jadrana i smjene njemačke 71. divizije u Istri. Planirano je da se u zahvatu putova kojim se budu kretale njene jedinice, izvrši »čišćenje« i da se razbiju sve partizanske jedinice na koje se naiđe.

Istodobno je iz Karlovca pokrenuta 392. legionarska divizija, da bi se prodorom pravcem Ogulin—Brinje—Otočac, spojila sa 114. lovačkom divizijom u rajonu Žute Lokve, a zatim preuzela kontrolu nad sjevernim dijelom Like i Gorskog kotara. To je bio završni manevar u sklopu njemačke zimske ofanzive (tzv. šeste ofanzive), koja se odvijala na prostoru između rijeke Save i jadranske obale, da bi se prvo razbile ili uništile snage NOV i POJ, zaposjela obala i dalmatinski otoci radi sprječavanja savezničkog iskrcavanja ako do njega dođe, osiguraju komunikacije koje vode s Jadrana kroz dinarski planinski sistem u dolinu Save, da bi se obezbjedio manevar snaga i snabdijevanje trupa koje se brane na jadranskoj obali.

Prodor njemačke 114. lovačke divizije iz Gračaca u Gospić, uz mjestimičan otpor koji su pružali dijelovi 3. brigade 19. divizije i 1. brigade Operativnog štaba za

Liku, izvršen je od 5. do 10. januara uz pomoć 4. ustaškog zdruga. Ocjenivši da je namjera neprijatelja nastupati iz Gospića na sjever, Operativni štab premjestio je 1. brigadu na prostor Široka Kula, Ljubovo, Ostrovnica, a 2. brigada je prikupljena na desnoj obali rijeke Like od Ličkog Osika preko Mušalika do Pazarišta. Artiljerija je postavljena na vatrene položaje iznad Široke Kule. Svim jedinicama izdata je 12. januara direktiva za djelovanja u slučaju nastupanja 114. divizije na sjever. S obzirom na veliku nadmoć neprijateljevih snaga, a da bi se izbjegli veliki gubici u frontalnim sudarima s tenkovskim jedinicama, naređena je elastična manevarska obrana, primjena bočnih protunapada i noćnih prepada na istaknuta neprijateljeva osiguranja.

Nastupanje njemačke 114. lovačke divizije i većeg dijela grupacije *Zapoli* počelo je 13. januara napadom na položaje 2. brigade oko Budaka. Poslije 24 sata oštre borbe, neprijatelj je uspostavio mostobran na rijeci Lici i preko pontonskog mosta prebacio dio tehničkih jedinica. Da bi osigurale desni bok prilikom nastupanja ka Perušiću, njemačke snage su cio idući dan utrošile na bezuspješne pokušaje da potisnu dva bataljona 1. brigade iz Široke Kule. Artiljerijski divizion uspješno je podržavao obranu Široke Kule, gađajući neposredno s fronta, a zatim se noću povukao na Ljubovo. Kada je 15. januara jedna ustaška kolona prodorom u Vrebac i Barlete ugrozila lijevi bok 1. brigade, Nijemci su frontalnim napadom uspjeli potisnuti njene bataljone iz Široke Kule na Ljubovo. Zatim je težište napada prenijeto na 2. brigadu, te je neprijatelj 16. januara zauzeo Perušić.

Poslije pregrupiranja u rajonu Perušića, napad njemačko-ustaških snaga usmjeren je u pravcu Gackog polja. Dva dana, u nizu žestokih napada i protunapada, front se pomicao na sjever. Znajući da će njemačke motorizirane snage kada izbiju na prijevoj iznad Lešća, brzo napredovati prema Otočcu, Operativni štab za Liku je već 17. januara ukazao na potrebu pravovremene evakuacije ZAVNOH-a, GŠH-a i pratećih jedinica i ustanova iz Gacka polja, što je odmah i učinjeno. Neprijatelj je 13. januara poslije podne izbio u Lešće, a uvečer u

Otočac. Noću, dok je glavnina 114. lovačke divizije pristizala u Otočac, artiljerija Operativnog štaba za Liku prebačena je preko Korenice i Vrhovina u Zalužnicu, odakle je izjutra plotunskom paljbom tukla tek pristigle neprijateljeve kolone. Idućeg dana prethodnica 114. lovačke divizije pošto je savladala u cjelodnevnoj borbi otpor 3. brigade 13. divizije na prostoru Brlog—Žuta Lokva, produžila je napredovanje preko Vratnika i zauzela Senj. Prodor kroz lički slobodni teritorij bio je završen, ali ne i munjevito i bez krvi, već u borbi, prosječno po 5 km na dan.

Treća brigada 13. divizije produžila je idućih dana bočni pritisak na dijelove 114. divizije koji su saobraćali cestom Otočac—Žuta Lokva—Senj, noseći im gubitke i sprječavajući ih da ovladaju položajima oko Žute Lokve. Spriječen je i pokušaj neprijatelja da 23. januara prodre iz Žute Lokve prema Brinju, mada je dio njegovih snaga, koristeći se maglom zaobišao položaje 3. brigade i izbio pred brinjski klanac otkuda je protunapadom primoran da se povuče na polazne položaje.

Prva brigada 13. divizije pružala je otpor snagama 114. divizije koje su napredovale iz Žute Lokve preko Senja obalnim putem ka Novom. U napadu na jednu auto-kolonu istočno od Senja, Nijemcima su nanijeti gubici i zaplijenjeno nešto oružja i opreme. Posle toga glavnina 7. brigade prebačena je u Jasenak radi zatvaranja pravca Ogulin—Jasenak.

Da bi ovladali slobodnim teritorijom Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, Nijemci su sredinom januara pokrenuli 392. legionarsku diviziju iz Karlovca ka Ogulinu. Pošto je savladala otpor 8. divizije, glavnina te njemačke divizije izbila je 16. januara u Ogulin.

Sa područja Ogulina napad njemačke 392. divizije na slobodni teritorij Gorskog kotara počeo je 23. januara iz dva pravca. Jedna kolona jačine ojačanog puka (grupa «-Reisinger») napadala je pravcem: Ogulin—Jasenak—Drežnica—Jezerane—Brinje. Na tom pravcu naknadno je, dva dana kasnije, uvedena i 19. ustaška bojna iz Ogulina. Druga kolona jačine puka (grupa »Reindel») nastupala je iz Josipdola preko Kapele i Jezerana ka

Brinju. Istodobno je 114. divizija uputila jedan svoj puk u susret 392. diviziji nastupajući pravcem Zuta Lokva—Brinje—Jezerane. Snage 114. divizije potisnule su 3. brigadu 13. divizije s položaja kod Brinja i Križpolja na jugoistok, i probile se u Jezerane. Grupa »Reindel« savlada je otpor 2. brigade 13. divizije i jednog bataljona iz Brimorsko-goranskog odreda na Kapeli, te 24. januara izbila u Jezerane i spojila se sa djelovima 114. divizije. Grupa »Reisinger« probila je obranu 1. brigade 13. divizije i jednog bataljona Odreda kod Ja-

Prodor nemačkih snaga u Liku, Gorski kotar i Hrvatsko primorje (16. januar — 12. februar 1944)

senka, i izbila u Drežnicu, gdje je uspostavila dodir sa dijelovima 114. divizije.

Borbe su nastavljene južno od Drežnice do 28. januara, kada su se u rajonu Jezerana prikupile obje borbene grupe 392. divizije i, zajedno sa dijelovima 114. divizije, krenule ka Brinju, da bi 31. januara dijelom snaga izbile u Senj. Pošto je plan zajedničkih dejstava tih dviju divizija bio time završen, 114. divizija je produžila pokret ka Rijeci, a 392. divizija uspostavila je garnizone duž ceste Ogulin—Brinje—Senj. Radi obezbjeđenja tog pravca i šireg posjedanja obale, ona je bila prinuđena da produži borbe protiv 13. divizije koja je na taj pravac vršila snažan svakodnevni pritisak.

Snage ustaške grupacije Zapoli nadale su se da će im prodor njemačke kolone omogućiti uspostavu stalne kontrole nad cestom Gračac—Gospić—Otočac. Radi toga one su nizom napada nastojale da odbace bataljone 1, 2. i 3. brigade dalje od te ceste prema Krbavskom polju. Treća brigada 19. divizije i bataljon iz 1. brigade uspjeli su, međutim, odbaciti 20. januara jednu ustašku kolonu sa Pločanskog klanca u Lovinac, dok je 1. brigada ponovno oslobodila Široku Kulu, a 2. brigada čvrsto se držala uz samu ivicu Gackog polja na prostoru: Ramljani, Janjče, Ivčevića kosa. Na prostor sjeverno od Otočca stigla je tada 3. brigada 13. divizije i spriječavala ispade prema Škarama i Dabru. Bataljon protiv pete kolone (Bataljon PPK) zaposjeo je Zaslužnicu, štiteći tako pravac prema Vrhovinama i Plitvičkim jezerima, gdje se smjestio Glavni štab Hrvatske poslije povlačenja iz Otočca.

Pokušaje ustaških snaga i onih dijelova 114. lovačke divizije koji su se bili zadržali u Otočcu da u nekoliko uzastopnih napada razbiju 2. brigadu, i odbace je s prostora iznad Lešća (22—24. januara) ah je ona te napade odbila, mada, po cijenu dosta teških gubitaka. Poslije samo dva dana predaha, sve jedinice Operativnog štaba za Liku prešle su u protivnapad. Napadom 1. brigade na Bilaj i Lički Osik privučen je dio ustaških snaga na taj sektor, pa je 2. brigada ponovno čvrsto zaposjela cestu između Perušića i Lešća. Zbog pritiska je-

dinica 13. divizije, dijelovi 114. lovačke divizije povučeni su iz Like u Gorski kotar, pa je napušten i Otočac, u koji su ponovno ušle naše snage. Koncentričnim napadom 1. i 2. brigade na položaje 34. bojne i tzv. Posadne bojne oko Perušića i Ličkog Osika, sve ustaške snage s ovog sektora bile su 30. januara odbačene preko rijeke Like u Gospić, ali je komanda Zapoli protunapadom, 31. januara pošto je upotrebila sve raspoložive rezerve vratila veći dio položaja izgubljenih prethodnog dana.

Na svim položajima u Lici zavladao je tada relativno zatišje, koje je potrajalo nekoliko dana. Ono je iskorišteno za odmor jedinica i za poslove oko vojne reorganizacije koja je tada usledila.

Da bi obezbjedila pravac Ogulin—Brinje—Senj i posjela širu zonu obalnog pojasa, 392. divizija produžila je dještva protiv snage Novi u Gorskom kotaru i Lici. Treći bataljon 846. puka i 1. bataljon 847. puka, sa 19. ustaškom bojnomo, napdali su 3. februara s odsjeka Brinje—Prokike u pravcu Dabra. Dijelovi 2. i 3. brigade 13. divizije nisu uspjeli da zadrže neprijatelja koji je tog dana izbio u Dabar, a 6. februara i u Otočac.

Izbijanjem njemačke 392. divizije u Hrvatsko primorje, završene su zimske operacije njemačke 2. oklopne armije.

Dok su u januaru vođene teške borbe u Lici, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, istarske jedinice razvijale su se u relativno povoljnoj situaciji. Od partizanskih četa ponovno su stvarani bataljoni, koji još nisu dještvovali skupno, ali su njihovi štabovi usmjeravali i koordinirali borbena dejstva svojih četa. U mnogobrojnim malim akcijama, najčešće iz zasjeda, neprijatelju su nanošeni znatni gubici i stvarana nesigurnost. U januaru je u Istri ubijeno oko 100 neprijateljevih vojnika, a isto toliko ih je ranjeno. Zarobljeno je 30 vojnika, uglavnom karabinijera. Zahvaćen je i dobar plijen. 30 pušaka, 5 puškomitraljeza, eksploziv iz rudničkih skladišta i drugi materijal. Saobraćaj je bio pod stalnim udarom u cijeloj Istri. Pruga i željezničke stanice ru-

seni su, a vozni park uništavan na prugama Trst—Rijeka i Trst—Pula.⁶

Njemačke snage težile su da uspostave obranu obale i obezbjeđe komunikacijske pravce u zaleđu, ali, kako nisu imale dovoljno snaga kojima bi uništile ili bar bitno ugrozile jedinice NOVJ, to i nisu mogle posjesti čitavu Liku, Gorski kotar, Hrvatsko primorje i Istru. Upravo u vrijeme jačih njemačkih dejstava, pristupa se formiranju novih jedinica na tom prostoru — 35. ličke divizije i 11. korpusa NOVJ.

Formiranje 11. korpusa NOVJ i njegova operativna situacija

Jedinicama NOV i POJ u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske (Istra, Hrvatsko primorje, Gorski kotar, Lika) do pred kraj 1943. godine rukovodio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske preko Štaba 13. primorsko-goranske divizije i Operativnog štaba za Liku. Zatim su ta oba štaba u januaru 1944. godine bila potčinjena Stabu 4. korpusa, dok je komandu nad jedinicama Operativnog štaba za Istru zadržao Glavni štab do formiranja štaba 11. korpusa.

Takav organizacijski razvoj bio je uslovljen, u prvom redu, time što je poslije kapitulacije fašističke Italije i naglog razvoja ustanka u novooslobođenim područjima, bilo potrebno izvjesno vrijeme da se veliki broj ustanika najpre organizacijski sredi i učvrsti u većem broju manjih jedinica, a tek zatim da se oforme veće jedinice — brigade i divizije. S obzirom na to da su Lika, Gorski kotar i Istra činili cjelinu u geografskom i operativnom pogledu, Vrhovni štab NOV i POJ naredio je da se na tom prostoru formira 11. korpus NOVJ, a od jedinica Operativnog štaba za Liku 35. divizija NOVJ. Tako su u sastav novog korpusa ušle: 13. primorsko-goranska divizija (formirana u aprilu 1943. godine), 35. lička divizija i jedinice Operativnog štaba za Istru (od kojih je kasnije formirana 43. istarska divizija).

⁶ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. br. 132 i 163.

Na osnovu te odluke, GS Hrvatske svojom naredbom od 30. januara 1944. godine imenovao je Stab 11. korpusa u ovom sastavu: komandant Pavle Jakšić, politički komesar Artur Turkulin, načelnik Štaba Stanko Perhavec, operativni oficir (načelnik Operativnog odjeljenja) Stevan Opsenica, pomoćnih načelnika Štaba Milić Dejanović.⁷ Stab je imao operativni i pozadinski dio. Na čelu operativnog dijela bio je načelnik Štaba s odsjecima: operativnim (Tomica Popović); obavještajnim (Veljko Drakulić); za vezu (Bude Budisavljević) i pomoćnik načelnika štaba s odsjecima: intendantskim (Mile Opsenica), za naoružanje, sanitetskim (Franc Kraus) i vojnim sudom. U Stabu 11. korpusa i prištapskim jedinicama bilo je početkom februara ukupno oko 230 boraca.

Stab 11. korpusa u vrijeme formiranja nalazio se u Plitvičkom Ljeskovcu, Stab 13. divizije u Dabru, Stab 35. divizije u Vrhovinama, a Operativni štab za Istru u Čićariji.

Stab 13. divizije bio je u ovom sastavu: komandant Veljko Kovačević, politički komesar Vinko Svob (umjesto Turkulina), načelnik Štaba Dimitrije Vojvodić Zeko. Divizija je od borbenih jedinica imala četiri brigade, artiljerijski divizion, pionirski bataljon i dva odreda. Od prištapskih jedinica imala je: dopunski bataljon, izviđačku četvu, četvu za vezu, sanitetski vod, štapsku stražu, kurs za starješine. Početkom 1944. godine 13. divizija je imala 4.143 borca. U prihvatnoj divizijskoj bolnici bilo je 220 boraca.⁸

Stab 35. divizije (komandant Petar Kleut, politički komesar Milivoj Rukavina, načelnik Štaba Vladimir Slobođaninov) imao je pod komandom dvije brigade, jedan partizanski odred, artiljerijski divizion, samostalni partizanski bataljon »Plavi Jadran«, četvu za vezu, izviđačku četvu i sanitetski vod. U operativnom pogledu bile su mu potčinjene 3. brigada 13. divizije i 3. brigada 19. divizije. Brojno stanje jedinica u organskom sastavu bilo je 2.650 boraca. U pridatoj 3. brigadi 19. divizije, bilo je na licu 1.120 boraca.

⁷ Zbornik, tom V, knj. 23, dok. br. 126.

⁸ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb (dalje AIHRPH), NOV — 32/4534.

Operativni štab za Istru bio je u ovom sastavu: komandant Savo Vukelić, politički komesar Joža Skočilić, načelnik Štaba Srđan Uzelać. Taj štab komandovao je u januaru sa četiri partizanska bataljona i dvije čete. U februaru 1944. godine od po jedne čete iz 1. 2. i 3. bataljona formiran je 1. udarni bataljon, a od 4-tog i dijela 1. bataljona formiran je 2. udarni bataljon. Ukupno brojno stanje jedinica Operativnog štaba za Istru bilo je 1.300 boraca.

U vrijeme svog formiranja, 11. korpus imao je oko 9.860 boraca u operativnim jedinicama i približno 3.500 boraca u jedinicama komandi područja — ukupno 13.360 boraca. Jedanaesti korpus NOVJ imao je za sve vrijeme svog postojanja karakter teritorijalne vojne formacije. Njegov teritorij lbio je organiziran kao korpusna vojna oblast. Zahvatao je četiri oblasti sjeverozapadnog dijela Hrvatske_Istru, Hrvatsko primorje sa Kvarnerskim otocima, Gorski kotar i Liku. U cjelini to je kraško područje, s nekoliko planinskih vijenaca srednje visine, koji pripadaju dinarskom planinskom sistemu. Svaka od tih oblasti ima i svoje posebne geografske odlike, koje su djelomično određivale i njihovu vojnostrategijsku važnost u konkretnim uvjetima NOR-a.

Istra, najveći poluotok na jadranskoj obali, sa 3.600 km² površine i 340.000 stanovnika pripadala je najvećim djelom korpusnoj oblasti. Samo njen sjeverni rub, koji gravitira Trstu i naseljen Slovencima, pripadao je vojnoj oblasti 7. slovenačkog korpusa NOVJ. Zapadna i južna morska obala su, pretežno niske i dobro razučene, dok je istočna obala od zaliva Raše do Rijeke strma. Reljef Istre pretežno je nizijski, sem u predjelima Učke i Čićarije, gdje je srednjoplaninski. Zapadno i južno primorje (Crvena Istra) su otvorena krečnjačka zaravan, koja se od morske obale prema unutrašnjosti izdiže u blago talasaste zemljište 200—400 metara nadmorske visine, sa puno vrtača. To je najplodniji dio Istre, dobro obrađen i gusto naseljen. Glavne komunikacije bile su: željeznica pruga i cesta Trst—Pula. Kroz središnji dio Istre, te ceste vode kroz zapadno primorje od Izole do Pule i kroz istočno primorje od Rijeke do Pule. Istra je do prvog

svjetskog rata bila pod vlašću Austro-Ugarske Monarhija a od njegovog završetka pod fašističkom Italijom, za koji je vrijeme bila izložena žestokoj denacionalizaciji (zabrana hrvatskog i slovenačkog jezika, promjena ličnih imena, oduzimanje zemlje) zbog čega su desetine hiljad; Istrana bili prinuđeni da emigriraju.

Hrvatsko primorje zahvaća uski dio obalskog pojas; od Rijeke do Obrovca i Kvarnerske otoke: Cres, Lošinj, Krk, Rab i Pag. Dio tog područja (Rijeka, Cres i Lošinj) bili su od prvog svjetskog rata pod italijanskom fašističkom vlašću. Poslije aprilskog rata 1941. godine, ugovorom između Italije i tzv. NDH, otoci Krk i Rab su, također, pripojeni Italiji.

Rijeka je ekonomsko i saobraćajno središte tog područja. Glavni putovi iz Rijeke vode ka Trstu preko Šapjana, u dolinu Kupe preko Delnica, a uz obalu preko Novog i Senja u Karlobag. Brodske veze s otocima bile su u ratnim uvjetima vrlo rijetke i neredovite.

Gorski kotar je planinski kraj u zaleđu Hrvatskog primorja. Na sjeveru je odvojen od slovenskog područja dolinama Cabranke i Kupe, na istoku prelazi postupno u niže kraške zaravni oko Ogulina, a na jugoistoku se veže s ličkim prostorom na liniji Oštarije—Modruš—Jezerane—Senj. To je izdignuta kraška površ, koja nema povezanih planinskih kosa, već su glavne uzvisine povezane u masive (Risnjak, Drgomalj, Bitoraj, Viševica, Mrkovac). Između tih masiva su kraška polja: Ličko, Lokvanjsko, Delničko, Mrkopaljsko, Drežničko). Oblik planinskog vijenca ima samo Velika Kapela. Preko nekoliko niskih prijevoja vode putovi iz rejona Ogulina i Vrbovskog ka moru. Preko Gorskog kotara vodi željeznička pruga Ogulin—Vrbovsko—Delnice—Rijeka. Na tom pravcu je i splet glavnih cesta — važan cestovni pravac je onaj što povezuje ogulinski komunikacijski čvor s morem kod Senja. Sjeverozapadni dio Gorskog kotara bio je poslije sloma Kraljevine Jugoslavije, ugovorom između Italije i tzv. NDH, pripojen Italiji. Okupator je poklanjao veliku pažnju kontroli putova preko Gorskog kotara. U Rijeci je sve do kapitulacije Italije bio Štab talijanske 2. armije.

Nijemci su pridavali veliku važnost držanju komunikacija koje iz Panonske nizine vode ka Kvarneru i Istri, zbog blizine savezničkog fronta u Italiji,

Ekonomski pasivan i rijetko naseljen, srednji dio područja Gorskog kotara nije u drugoj polovini rata mogao sam hraniti veće partizanske jedinice.

Gorski kotar i Hrvatsko primorje, koji zajedno zapremaju površinu od 4.200 km², sa 250.000 stanovnika, bili su za vrijeme NOR-a u vojnoorganizacijskom pogledu čvrsto povezani u jednu cjelinu.

Lika je bila najprostranjenija oblast korpusnog teritorija, jer zaprema 6.000 km² sa 150.000 stanovnika (početkom rata). Sa zapada je ograničena bilom sjevernog Velebita i morskom obalom od Karlobaga do Obrovca, rijekom Zrmanjom s gornjim tokom Une do Nebljusa i ograncima sjevernog dijela Plješevice do Ličkog Petrovog Sela s istoka. Prema Kordunu graničila je na Maloj Kapeli, zahvatajući rejon Plitvičkih jezera i gornjeg toka Korane. To je, pretežno, planinski predio s tri prostrana i nekoliko manjih kraških polja (Gacko, Ličko i Krbavsko) kroz koja teče više rijeka ponornica. Najviše naselje nalazi se na rubovima pomenutih polja ili u odvojenim udolinama (Korenička, Lapačka i dr.). Osnovna grana privrede do rata bilo je stočarstvo, što je u prve dvije godine rata predstavljalo siguran izvor hrane za stanovništvo i partizane. Stalnom pljačkom neprijateljeve vojske i neobnavljanjem, stočni fond bio je jako iscrpljen, a polja malo obrađivana, pa je ishrana vojske i naroda u drugoj polovini rata postala težak problem. Najvažnije komunikacije iz unutrašnjosti ka morskoj obali vode uz sjevernu (Karlovac, Oštarije, Brinje—Senj) i istočnu periferiju Like (Bihać—D. Lapac—Zrmanja—Knin). Zbog nastojanja da se iz jakog ustaško-okupatorskog uporišta u Gospiću ostvari, koliko-tolika, kontrola ličkog ustaničkog područja poklanjana je velika pažnja kontroli putova Otočac—Gospić—Karlobag i Gospić—Gračac—Zrmanja. Povremeno je neprijatelj nastojao da pod kontrolu stavi i put Gospić—Široka Kula—Bunić—Korenica (danas Titova Korenica), a u posljednjoj godini rata i put Otočac—Vrhovine—Plitvice—Ličko Pet-

rovo Selo. Ličku željezničku prugu partizani su temeljito porušili već u prvoj godini NOR-a, pa neprijatelj nije ni pokušavao da na njoj uspostavi saobraćaj.

Štab 11. korpusa rukovodio je korpusnom vojnom oblašću preko zamjenika komandanta, kojem su bili potčinjeni odsjeci: mobilizacijski, saobraćajni, ekonomski, sanitetski, za zaštitu naroda i oblasni vojni sud. Ti odsjeci tijesno su sarađivali sa odgovarajućim odsjecima operativnog dijela štaba. Teritorij 11. korpusa bio je podijeljen na osam vojnih područja, a ova na po tri do pet komandi mjesta. Komande mjesta pokrivale su približno teritoriju predratnog kotara (sreza).

Istra je imala dvije komande područja — Pulsku sa 4 komande mjesta; (grad Pula, okolina Pule, Rovinj i Labin), i Porečku, sa komandama mjesta Poreč, Pazin i Buzet.

Riječko područje imalo je komande mjesta: Rijeka, Opatija, Novi i Senj.

Područje Kvarnerskih otoka imalo je komande mjesta Krk, Rab i Cres.

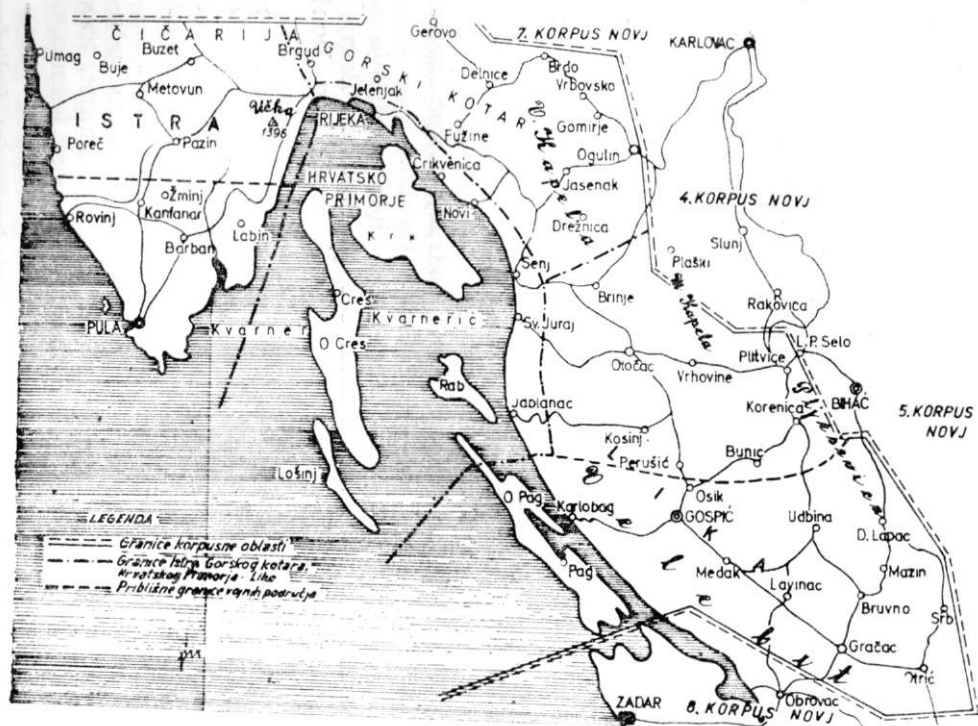
Gorski kotar činio je jedno područje s komandama mjesta Delnice, Vrbovsko, Čabar i Ogulin.

Lika je bila podijeljena na 1. ličko područje sa komandama mjesta: Korenica, Otočac, Perušić i Brinje i 2. ličko područje sa komandama mjesta Udbina, Donji Lapac, Gračac i Gospić.

Komande mjesta formirane su, po potrebi, i na teritorijalna bivših općina (Kosinj, Plitvice, Vrhovine, Lovinac, Drežnica i dr.). Imale su svoju četu (ili vod) partizanske straže i često popunjen starijim ljudima i ranjavanim borcima sposobnim za lakše dužnosti.

Komande područja imale su svoju četu za vezu i razne pomoćne jedinice (stražare, zanatlije, sanitet, transport i dr.), tako da je brojno stanje u svim jedinicama na jednom području iznosilo 300—800 boraca.

Svoje dužnosti i obaveze prema borbenim jedinicama (snabdjevanje hranom i odjećom, hospitalizacija ranjenih i bolesnih, mobilizacija novih boraca, prikupljanje obavještajnih podataka, transport, bezbjednost pozadine), komande područja i komande mjesta obavljale

Približne granice korpusnih oblasti i vojnih područja

se uz neposrednu pomoć partijskih i skojevskih organizacija, Ujedinjenog saveza antifašističke omladine (USAOH), Antifašističke fronte žena, a u tjesnoj saradnji s okružnim, kotarskim, općinskim i mjesnim narodno-oslobodilačkim odborima.

*Obostrani raspored snaga i operativna situacija početkom
februara 1944. godine*

Štab 11. korpusa i štabovi obje njegove divizije nalazili su se u vrijeme formiranja korpusa u sjevernom dijelu Like. U Lici su početkom februara bile raspoređene četiri brigade i veći dio artiljerijskih jedinica 11. korpusa, pa je time bilo ispoljeno i operativno težište na tom sektoru.

Pošto su završetkom zimskih operacija njemačke 2. armije u Lici i Gorskom kotaru, početkom februara, nastale promjene u rasporedu i odnosu snaga u Gorskom kotaru, Štab 11. korpusa izdao je 7. februara zapovjest kojom je naredio da se 13. divizija razmjesti sa štabom 1. i 2. brigadom na prostoru sjeverno od Brinja, s tim da sa dva bataljona iz rejonu Krivi Put djeluju protiv neprijatelja na komunikaciji Jezerane—Brinje—Senj—Novi, dva bataljona da zadrži u divizijskoj rezervi, a dva bataljona da uputi na sektor Ravna Gora—Jablan sa zadatkom da kontrolišu prilaze slobodnom teritoriju Gorskog kotara sa sjevera. Prvi partizanski odred da se orijentiše prema Ogulinu, a 2. odred prema sektoru Sušak—Fužine—Crikvenica. Svoju 3. brigadu (850 boraca u stroju) da preda pod operativnu komandu Štabu 35. divizije, s tim da ostane i dalje na sektoru Dabar, Škare, Doljane. Štab 3. brigade (komandant Bogdan Mamula, politički komesar Ivo Stipančić) da bude u Doljanima. Zadatak ove brigade bio je da sprječiti ispad neprijatelja iz Otočca prema Dabru i Vrhovinama. Brigada je svoj 3. bataljon trebalo da prebaci s prostora sjeverno od Brinja u Vrhovine, gdje bi bio korpusna rezerva, ali je taj bataljon došao u sastav 3. brigade tek 1. marta.

Bataljon PPK, koji je bio u Zalužnici, trebalo je tijesno da sadejstvuje sa jedinicama 2. brigade.

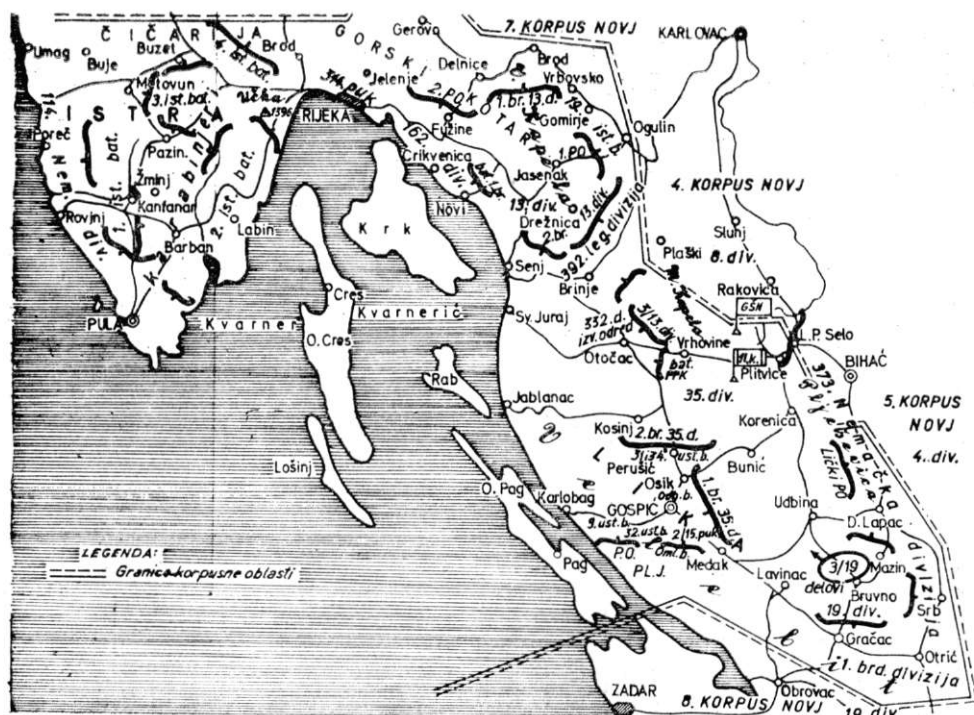
Stab 35. divizije i dalje je glavninom svojih snaga kontrolirao gospičku ustašku grupaciju. Prva brigada (komandant Martin Dasović, politički komesar Slavko Glumac) sa 800 boraca u stroju, bila je raspoređena prema Ličkom Osiku, Gospiću i iBilaju na liniji Široka Kula—Ostravica—Vrebac. Druga brigada (komandant Jovica Lončarić, politički komesar Nenad Drakulić) sa 750 boraca u stroju, bila je orijentisana sa tri bataljona prema Perušiću sa zadatkom da spriječava uspostavljanje veze toga garnizona sa dijelovima njemačke 392. legionarske divizije u Otočcu, a jedan bataljon bio je raspoređen u Ramljanima kao veza sa 3. brigadom 13. divizije.

Lički partizanski odred, koji je bio tek formiran (komandant Petar Rašeta, politički komesar Stevo Sunajko), imao je jedan bataljon južno od Gospića sa zadatkom da štiti slobodnu teritoriju od ustaških ispada, a drugi bataljon na Plješevici, prema komunikaciji Bihać—Donji Lapac. Jedan bataljon Plašćanskog partizanskog odreda bio je na sektoru Ličkog Petrovog Sela orijentisan prema Bihaću.

Artiljerijski divizion (komandant Milanko Mihovilović, politkomesar Milan Narančić) bio je u Buniću i na Ljubovu, radi dještva prema istaknutim položajima gospičke ustaške grupacije (Zapoli).

Partizanski bataljon »Plavi Jadran« (komandant Đoko Prodanović) sa oko 100 boraca nalazio se u podvelebitskom primorju između Karlobaga i Obrovca sa zadatkom da sprječava vezu između neprijatelja u Karlobagu i Zadru.

U južnoj Lici, na prostoru Mazin, Lovinac, Glogovo, nalazila se 3. brigada 19. divizije (ranija 7. brigada, komandant Ante Gvardiol, politički komesar Rudi Bašić) sa zadatkom da se orijentiše prema Gračacu, Zrmanji i Srbu. Pošto je početkom februara njemačka 2. brdska divizija potisnula 19. diviziju iz sjeverne Dalmacije preko Velebita u Liku, Štab 35. divizije povukao je 3. brigadu 19. divizije na prostor južno od Gospića, da bi je

Situacija sredinom februara 1944.

upotrebio za planiranu akciju protiv ustaša u Biiaju.

Operativni štab za Istru i dalje je posvećivao osnovnu pažnju manjim akcijama i organizacionom učvršćivanju jedinice, rasporedivši svoje bataljone i samostalne čete po cijeloj Istri i prema komunikaciji Rijeka—Trst.

Sjeverni susjedi 11. korpusa, u Sloveniji, bili su 9. i 7. korpus NOVJ. Jedinice 9. korpusa bile su raspoređene prema Trstu i u Slovenačkom primorju. Operativni štab za Istru uspostavio je s njima vezu tek u proljeće 1944. godine, ali operativnog ili taktičkog sadjejtva nije u to vrijeme bilo. Sjeverno od Gorskog kotara, na lijevoj obali Kupe djejtvovalao je 7. korpus. Njegova 18. divizija početkom 1944. godine izvodila je akcije u sjevernom dijelu Gorskog kotara i sadjejtvovala s jedinicama 13. divizije u borbama za Ravnu Goru i Vrbovsko. Na tom sektoru postojala je saradnja i sa Komandom Belokranjskog područja. Sjeveroistočni susjed bio je 4. korpus NOVJ, čija je 8. divizija (kordunaška) vrlo često sadjejtvovala jedinicama 11. korpusa u Gorskom kotaru i Lici, a uspješna je bila i saradnja s Komandom 1. kordunaškog područja.

U Bosanskoj krajini bile su jedinice 5. bosanskog korpusa, odnosno njegova 4. divizija i partizanski odredi: Podgrmečki, Drvarako-petrovački i Grahovsko-petuljski. S tim jedinicama kao ni s Komandom Drvarskog područja nije bilo značajnije saradnje, jer je održavanje veza bile vrlo teške zbog čvrste neprijateljeve kontrole na komunikaciji Bihać—Donji Lapac—Srb.

S južnim susjedom, jedinicama 8. (dalmatinskog korpusa i Komandom Sjevernodaknatinskog područja sadjejtvo i suradnja bili su za sve vrijeme, od jeseni 1943. do kraja rata, vrlo česti i uspješni. Devetnaesta divizija bila je u neprekidnoj čvrstoj vezi sa 35. divizijom. Partizanski bataljon »Plavi Jadran« ostvario je sadjejtvo sa Zadarskim partizanskim odredom.

Osnovne neprijateljeve snage unutar i uz granicu teritorija korpusne oblasti činile su jedinice njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa sa njemu potčinjenim ustaškim i četničkim formacijama u južnom dijelu, te

njemačka 172. i 114. divizija na sektoru Istre i Kvarnera. Štab 15. korpusa bio je u Kninu, njegova 373. legionarska divizija (383. i 384. puk i 373. art. puk) sa četnicima iz Dinarske divizije na liniji Bihać — Donji Lapac — Srb — Zrmanja, 1. brdska divizija na liniji Knin — Gračac — Obrovac, 392. legionarska divizija s ustaškom grupacijom Zapoli, 20. i 19. ustaškom bojnom na liniji Ogulin — Brinje — Senj i Otočac — Gospić — Karlobag.

Najaktivnija je bila 392. divizija, koja je svoj štab i izviđački odred imala u Otočcu, a 846. i 947. puk, te 392. art. puk na liniji Ogulin — Oštarije — Jezera — Brinje — Senj i Žuta Lokva — Otočac. Pridati joj ustaški bataljoni bili su početkom 1944. godine u Ogulinu i Brinju, a kasnije su korišteni za sve akcije u Gorskom kotaru i sjevernom dijelu Like.

Ustaška grupacija Zapoli (zapovjedništvo područja Like) imala je snage ravne jednoj diviziji. U njenom sastavu bili su: 4. ustaški zdrug, 2. bojna 15. domobranske pukovnije, bojna iz 2. žandarmerijskog puka, željeznička stražarska bojna, ustaška seoska milicija iz sela oko Gospića, 3. tenkovska satnija poglavnikove garde (PTS). dve artiljerijske baterije (bitnice) i više raznih pomoćnih jedinica. U sastavu ustaškog zdruga bili su: 9, 31, 32, 34. i Odbrambena ustaška bojna. Ukupno je, dakle, u gospičkoj ustaškoj grupaciji bilo osam bataljona s prosječno oko 700 ljudi, što je zajedno sa pomoćnim jedinicama iznosilo blizu 7.000 ljudi, naoružanih sa 12 srednjih tenkova, 12 artiljerijskih oruđa, 23 minobacača, 56 mitraljeza, 194 puškomitraljeza i 5.900 pušaka.

Pored dobro fortifikacijski utvrđenog gradskog rajona na spoljnoj dužini od oko 9 km, grupacija je držala pod kontrolom Karlobag i Oštarije, a kao spoljnja obezbjeđenja Gospića — Perušić, Lički Osik. Bilaj, Lički Novi, Brušane, Podoštru i Smiljan. Osnovni ofanzivni operativni cilj tih snaga bio je da uspostavi kontrolu na pravcu Perušić — Gacko polje, a povremeno i na pravcu Gospić — Gračac. Gračački njemačko-četnički garnizon bio je manje ofanzivan, pa je u akcije ulazio, uglavnom, radi održanja kontrole na putu Gračac—Zr-

manja, da bi osigurao svoje snabdijevanje, a u veće akcije protiv slobodnog teritorija stupao je dijelom snaga u sklopu širih protivpartizanskih operacija 373. legionske divizije.

Njemačkim snagama u Istri pružale su znatnu pomoć talijanske fašističke i karabinijerske posade, utvrđene u skoro svim većim naseljima Istre.